

FÉNYSZÓRÓ

Poézis vagy verskoholás?

Egy lengyel író különös támadása a költészet ellen

Majtényi Mihály

Mi ez az általános harcizaj a költészet körül — kérdezhetné az ember az utóbbi időben —, mi ez a sokirányú támadás a poézis és a költők ellen? Előbb egy cikkre figyeltem fel (egy belgrádi hetilap közölte fordításban), amelyben a szovjet írószövetség igyekszik válaszolni az olvasóknak és magyarázni bizonyos álláspontot a költészet körül. A támadók ugyanis — az olvasók — tömegesen szemérvetik az orosz költészetnek, hogy semmi újat nem ad. „Amíg — írják az olvasók — technikai téren, a világűrrelkéták és az atomok tekintetében a szovjet óriási eredményeket ért el, egy olyan fontos szellemfejlődési vonalon, mint a poézis, teljesen lemarad, semmi újat nem mond.”

Ezzel ellentétben a nyugati világból jövő hangok kifogásolják, hogy a költők túlatomizálták az emberi gondolatot és érzést, túlságosan előrerohannak

korban, és az absztrakt művészet — az absztrakció a poézisban — élvezhetetlenné teszi a verseket. Nálunk is volt egy kis vita az irodalom körül, nálunk Vajdaságban: vélemények hangzottak el, a költőket sokan itt is „érthetetlen-ségük” miatt támadták, mások a naturalizmus, verizmus miatt — „a sok csúnyaság miatt”, ahogy egyikük írja — rohamozták a költészetet és az irodalmat általában...

Úgy látszik tehát, hogy világjelenség ez, valamilyen formában mindenütt felbukkant. A kör most — az én számomra, úgy értem — bezárult egy olyan heves támadással, amely nemcsak ezt vagy azt az irányzatot támadja, nemcsak bizonyos költői kifejezőmódot kifogásol, hanem általános rohamnak tekinthető az egész poézis — a versben írt költészet ellen. A támadó szerint a verseket úgyszólván senki sem szereti, a versben írt poézis fikció

és hamisítvány. A versírási szertartásban saját szubjektívizmusába merülő költő teljesen korszerűtlen jelenség. . . amit a költő megír, az lényegtelen, és ahogyan ír, az már századok óta nem más, mint hamis öntetszelgés. A költők egymásnak írnak, külön kasztját alkotják az életnek, váteszként ünneplik egymást, és egymást ismertetve — mint valami misztikus szekta tagjai — rángatózva a gyönyörűségtől, úgy írnak egymásról. . . Ebben a „tanulmányban” Shelley, a legszélsőségesebb és legforradalmibb angol romantikus, a XIX. század elejének legkimagaslóbb költője éppen úgy „bizonyítékként” szerepel és sutbadobásra érett, mint Slowacki, a múlt század nagy lengyel poéta. . . Franz Kafkát viszont úgy idézi fel, mint akinek művei körül — pedig Kafka nem is „verses poézist” írt — legállandóbban folyik a bódító, különös rángatózási szertartás, a gyönyörtől való ájuldozás. . .

Bevallom, hogy ezt a kis előljárót úgy írtam meg, ahogy bennem a futóban elolvasott cikk élt és rezgett tovább. Másnap újból elővettem ezt a különös támadást, s most kérlek, gyere velem ebbe a különös világba, ahogy Witold Gombrowicz lengyel író — ötvenöt éves ember és húsz éve Argentínában él —, ahogy ő a támadását felépíti és a „poézis” elleni harcát megindokolja. A cikk újból elolvasása enyhítette kezdeti felháborodásomat és ellenszenvemet, bár megírásának igazi indítékát most sem tudom teljesen megmagyarázni magamnak. Azon az egy tényen túl, hogy Donkijhotok mindig éltek, és ha meg is mosolyogjuk őket, és lázálom a szelmalomharc, a donkijhoti történet is rejteget a véka alatt valamit, ha mást nem, egy bátor és hősi gesztust, akármilyen értelmetlen is.

Witold Gombrowicz egyébként regényíró, egyik regénye — állítólag — az újabb korok legjobb lengyel prózája. Tanulmányát, amelyet bátran mondhatunk pamfletnek, kötetben is megjelentette. Ha nem is adom szószserinti fordításában — mert nagyon hosszú —, igyekszem úgy kivonatolni, hogy a furcsa támadás egységesen hasson, és a szerző akarata, elgondolása kitűnjön belőle:

„Részemről — írja Gombrowicz — sokkal szubtilisabb eljárás lenne, ha nem zavarnám meg egyikét azoknak a ritka ceremóniáknak, amelyek számunkra még fennmaradtak. Bár ma már mindenben kételkedünk, ott haj-

longunk még mindig mélyen a Poézis, a Költő körül, és talán ez az egyedüli istenség, amelyet nem szégyellünk tömjénezéssel, még meghajlásokkal és lelkes felkiáltásokkal is isteníteni. „Ah, ah Shelley! Ah, ah Slowacki! Ah a költői szó, a költői küldetés, a költői lélek!” Mégis támadnom kell, még ezeket a „nagy példákat” is, és meg kell zavarnom, amennyire tőlem telik, ezt a ceremóniát, szertartást! Kinek a nevében is? A józan ész és az elementáris gúnyolódás nevében, tehát annak az érzésnek jegyében, amelyet minden stílusbeli hiba, minden hazugság, minden valóságtól való menekülés kelt bennünk.

Jelen tanulmányom tétele, hogy: *úgy szólván senki sem szereti a verssorokat, költeményeket, és hogy a verses költészet egyszerű fikció és hamisítvány csupán.* Úgy tűnik majd — gondolom —, hogy ez talán túl merész és komolytalan állítás. Mégis, kijelentem a magam nevében is, hogy nekem a versek egyáltalán nem tetszenek, sőt, hogy számomra egyenesen unalmasak. Azt mondjátok majd erre, hogy becsmérő és tagadó szellem vagyok. Nem, hiszen régen foglalkozom művészettel, annak nyelve egyáltalában nem idegen előttem. S nem alkalmazható ellenem az az egyszerű érv sem, hogy nincs bennem költői szenzibilitás. . . ellenkezőleg, nagy mértékben él bennem ez a lelki tulajdonság. S ha a költészet nem versekben, hanem prózai elemekkel elkeverve jelentkezik, felismerem, mint Shakespeare drámáiban, Dosztojevszkij vagy Pascal prózájában vagy egyszerűen. . . naplementekor, és ilyenkor éppen úgy érzek, mint más halandó. Miért unalmas akkor nekem mégis és miért kínoz az a laboratóriumi preparátum, amelyet „tisza költészetnek” mondunk? (Különösen verses alakban.) Miért nem tudom elviselni a monoton és szakadatlan „fennkölt” dalolást, miért álmosítanak el a rímek és a ritmus? Miért a legkevésbé érdekes számomra az öszszes nyelvek közül a „költői nyelv”, miért vonz legkevésbé ez a Szépség, és miért a legneveltségesebb előttem az a mód, ahogy a költők magukról és Költészetükről beszélnek?”

Válaszul az önmaga által feltett kérdésre a lengyel író — bizonyos homályos utalással a költészet terén való „kísérletezések tarthatatlanságáról” — egy tréfás zenei kíséletére hivatkozik. Egyszer sikerült — mondja — két hangversenyt adnia, bár zongorán a boci-

boci tarkát sem tudja eljátszani. „Két hangversenyt rendeztem, amely abból állt, hogy ütögetni kezdtem vadul a billentyűket, és néhány — bevallom — a dologba beavatott szakértő tapsa nyomán, jelezve, hogy modern zenét adok... sikerült, mondom, egy egész nagy terem közönségének tapsát megszereznem. A fenébe, mondom, a kísérletekkel! De egypár példát tudnék mondani. Szerencse, hogy akik fennkölt módon tanácskoznak Paul Valéry költészetéről például, szintén nem nyúlnak ilyen kísérletekhez! Kiderülne ugyanis, hogy a „legteljesebb költői érettségnek” ez a birodalma... a legérettebb emberi zűrzavar tartománya, ahol blöff, misztifikáció, sznobizmus, hazugság és bárgyúság uralkodik! Viszont érdekes lenne Paul Valéryt mint az emberi éretlenség főpapját meztélábas szerzetesként elképzelni... rövid shortban persze”.

„Elvégeztem aztán a következő kísérletet — írja tovább. — Néhány mondatot, néhány gondolat-törödéket egy-egy költő verssoraiából összekevertem, abszurd verset szerkesztettem, és azt a versek igazi szerelmesinek körében, mint a „mester” legújabb művét, úgy olvastam fel. Hogy lelkesedtek, ó! Más alkalommal kezdtem kikérdegetni a lelkes híveket a költőnek erről vagy arról a verséről. Kiderült, hogy az előbb istenített verseket el sem olvasták... legalábbis nem olvasták végig. Hogy lehet — kérdeztem aztán — egy verset el sem olvasni, vagy nem végigolvasni, mégis lelkesedni érte? Gyönyörködni a lélek szavainak szinte matematikai adekvátságában... s nem venni észre, hogy az sok esetben csak... fecsegés! Milyen sok szó, mennyi szavalás, nyilatkozat, a szubtilitások és nüanszok finom átérzése... s aztán végig sem olvasni a költeményt. Persze, minden ilyen kísérlet, leleplezés zajjal és sértődöttséggel jár, és az „istenítők” serege megint csak megesküdne, hogy nincs igazunk!

A következő dilemmával álltam hát szemben: ezer ember ír verset, százezen olvassák ezeket a verseket... kivételes lények fejezik ki így magukat, versben — ösidők óta kivételes lény a poéta —, e sok dicsőség ellenére, a hírnév ilyen magas csúcsai ellenére nem tudom elnyomni magamban a gyanút, hogy ez a költői, alkotó mise valahogy üres szertartással folyik csak!

Egyre merészebben kerestem a választ arra a kérdésre: miért nem értem

én az úgynevezett tiszta költészetet? Miért? Talán abból az okból, mert — egészen tiszta állapotban — a cukor sem ízlik nekünk. Cukorral édesítjük a kávé, de nem ehetjük tányérról kánnal, mint a kását. Az úgynevezett tiszta költészetben éppen az a terhes, amiből sok van, amivel túltelített tehát: túl sok költészet, túl sok költői szó, túl sok metafora, túl sok szublimáció — s végül túl sok kondenzáció, és túlságos kiszublimáltsága a költőietlen elemeknek, ami végül oda vezet, hogy a vers valami vegyi termékhez hasonlít.

A „verselés” igen ünnepélyes formája a kifejezésnek... az évszázadok folyamán azonban megsokasodtak a dalnokok, akiknek — amíg daloltak — bizonyos merev pózt kellett felvenniök. Az egyik a másikat ébresztgeti, az egyik a másikat támogatja, és minél jobban elmerülnek a dalban... íme, már nem is a tömegeknek énekelnek, ha nem egymásnak! S így, egymás között versengve, állandóan tökéletesítve tudásukat a „dalolásban”, egész piramis keletkezett, amelynek csúcsai az égig érnek, s mi alulról „gyönyörködünk” bennük. Az, ami eleinte a próza ünnepi és pillantnyi felemelkedettsége volt, program lett, rendszer és mesterség — s ma az ember költő éppen úgy, mint ahogy mérnök vagy orvos. A Vers olyan csodálatos típusokat öltött, hogy nem mi alakítjuk őt, hanem ő formál bennünket. A költők rabszolgák lettek, s őket mint lényeket így jellemezhetnénk: olyan lények, akik nem fejezhetik ki többé önmagukat, hiszen nekik a verset kell kifejezniök!

Csakhogy a költészetben nincs fontosabb annál, mint az, hogy: fejezd ki önmagadat! Nem szabad soha szem elől téveszteniük, hogy minden stílus és minden állásfoglalás elimináció útján formálódik, és hogy alapjában — elszegényedés. Azért sohasem szabadna megengedni, hogy valamilyen állásfoglalás, álláspont túlságosan leredukálja (kifejezésbeli) lehetőségeinket, szájkiosarat rakva ajkunk elé. S ha amúgy is olyan „nem természetes” és „énekes” pretenkiózus közlésformáról van szó, még óvatosabbnak kell lennünk. Ezidőszert — sajnos —, ha művészetről beszélünk, sokkal több fáradságot és időt pazarolunk az ebben vagy abban a stílusban való tökéletesítésünkre (az ilyen vagy olyan álláspont kialakítására), mint saját viszonyunk kiépítésére magunk és magatartásunk között. Úgy tűnik, hogy a forma maga is érték

önmagában, tekintet nélkül arra, hogy gazdagít vagy elszegényít. Önfelédten tökéletesítjük a művészetet, s a legkisebb gondunk arra ügyelni, hogy megtartott-e velünk bizonyos kapcsolatot. Ápoljuk a költészetet, és nem gondolunk arra az elvre, hogy ami szép, nem feltétlenül „helyes” is. Pedig ha azt akarjuk, hogy a kultúra ne veszítsen el minden kapcsolatot az emberi individuummal... időről időre meg kell szakítanunk gondos alkotómunkánkat, és meg kell győződnünk arról, hogy az, amit alkotunk, valóban kifejez-e bennünket.

A humanizmusnak két homlokegyenest ellenkező válfaja van: az egyiket vallási humanizmusnak mondhatjuk, amelynek célja térdrekenyészíteni az embert az emberi kultúra alkotásai előtt. Ez arra tanít, hogy imádni kell például a Zenét, a Költészetet, az Istenséget. A másik — mint mai szellemünk makacsabb kifejezője —: viszszaadni az embernek a szuverenitását az Istenek és Múzsák felé, amelyek — végeredményben — az ember művei. (Ez utóbbi esetben azt a szót, hogy „művészet”, kis betűvel kell írni.) Kétségtelen, hogy az a stílus, amely képes az első és második említett irányzatot egyidejűleg kifejezni, teljesebb, precízebb, és adekvátábban adja a természetünkben lévő antimoniát; (törvényrohamozó szellemet), mint az olyan stílus, amely valk extremitásával csak egyikét fejezi ki érzésvilágunk e két pólusának. A művészek közül a költők azok, akik leginkább térdreborulnak — imádkoznak legtöbbit —, ők a „par excellence” és „ex professo” lelkészek, és az így felfogott Költészet... egyszerű szertartás. Éppen ez teszi, hogy a költők stílusa drasztikusan elégtelen, üres és tartalmatlan.

De beszéljünk csak tovább a stílusról! Azt mondjuk, hogy a művésznek önmagát kell kifejeznie. Azonban önmagát kifejezve arra is ügyelnie kell, hogy kifejezésmódja összhangban legyen a költő tényleges helyzetével a világban; nemcsak a világhoz való viszonyát kell megmutatnia, hanem a világ viszonyát — öfeléje. Aki gyáva és mégis hősi tónusban ír — stílushibát követ el. Aki úgy fejezi ki magát, hogy a világ őt megbecsüli és szereti —, közben az emberek nem becsülik és nem szeretik — az is stílus'alanság. Ha viszont meg akarjuk tudni tényleges helyzetünket a világban, nem kerülhetjük el az összehasonlítást olyan tényekkel és ténye-

zőkkel amelyek mások, mint a mieink. Az olyan, aki állandóan csak a saját hasonmására formált emberekkel érintkezik — aki tehát saját környezetének „terméke” —, annak soványabb, szűkebb, rosszabb stílusa lesz mint azé, aki különböző környezeteket és embereket ismert meg. Éppen ezért a költőknél erősen zavar nemcsak a semmivel sem kompenzált „hitük” és a teljes alázat a költészet iránt, hanem gyávának mondható „politikájuk” a valóság felé! Mert ők elzárkóznak a valóság elől, nem akarnak szembenézni vele, nem ismerik el, és szándékosan tagadják a „valóságjelenséget”, ami pedig nem erőt, hanem gyengeséget jelent.

Vajon a költők nem a költők számára alkotnak-e? Vajon nemcsak híveket keresnek, vagyis olyan embereket, mint amilyenek ők maguk? Vajon verseik nem egyetlen, szűk csoport termékei? Nem hermetikusak?

De igen!

Érthető — nem is vetem szemükre —, hogy „nehezek”... nem kívánom tőlük, hogy „mindenki számára érthető módon” írjanak, sem azt, hogy leszálljanak a kunyhóba. Az ilyen követelés egyértelmű lenne azzal, hogy önként lemondjanak legjellegzetesebb és leglényegesebb értékükről, mint amilyenek: az öntudat, értelem, nagyobb szenzibilitás, ismereteik az életről stb. — csak azért, hogy lemerüljenek az átlagos színvonalhoz. Nem, ezt soha egyetlen művészet sem teheti magáévá. Aki értelmes, megértő, szubtilis és mély, aki kifinomult, annak kifinomult módon kell szólnia. Mert csúcsoz léteznek, és nem azért léteznek, hogy a völgyekbe ereszkedjünk. Nem baj tehát, hogy a modern költészet nem mindenki számára hozzáférhető — hanem az a hiba, hogy egyoldalú világban azonos világok embereinek szűk közlésmódját jelenti.

Maga e sorok írója is makacsul védi a színvonalát — mondja tovább a lengyel író —, emellett azonban (ezt azért mondom, nehogy szememre vessék: olyan dolgokkal foglalkozom, amelyeket magam támadok), emellett azonban, ismétlem, egy pillanatig sem felejttem el soha, hogy saját „kis” világon túl, más világok is vannak. Én ha nem is írok a nagy tömegeknek, úgy írok mégis, mint akit e tömeg veszélyeztet (?) vagyis mint aki függ a tömegtől, vagy akit a tömeg formál. Állandó és lángoló harcban mindazokkal és mindazzal, ami akadályoz fejlődésemben... Az én művészetem nem a velem rokon alko-

tókhöz való viszonyában, hanem az ellenfélhez való viszonyában és a vele való harcban formálódott.”

Hát a költők? — teszi fel ezután a kérdést. Néhány homályos elméleti leszögezés után itt is rátér egy példára, egész különös hasonlatra.

„Engedjék meg, hogy eléjük tárjam a következő jelenetet: Képzelnünk el egy tizenöt főből álló csoportot. Egy közülük énekelni kezd. Ez az éneklés a hallgatók többségének unalmas, az énekes azonban nem gondol erre. Nem, ő úgy viselkedik, hogy elragadtatja ezzel a többieket. És azt kívánja, hogy mindannyian térdreboruljanak a Szépség előtt, megnemalkuvás nélküli elismerést követel poétikai funkciója iránt. Bár senki sem tulajdonít nagy jelentőséget „dalnokságának”, olyan arckifejezést ölt, mintha szavának döntő jelentősége lenne a világra, dörögi a szavait, hittel eltelve költői küldetése iránt; suttog, szárnyal, őrjöng, de nem akarja elhinni sem másoknak, sem önmagának, hogy ez a dalnokoskodás öneki magának is terhes, és kínozza, idegesíti, lévén, hogy sem szabadon, sem természetesen, sem közvetlenül nem fejezheti ki magát, hanem más költőtől örökölt formában... olyan formában, amely régen elvesztette az érintkezést a közvetlen emberi érzéssel... mégis nemcsak Poézist hirdet, hanem Poézison lelkesül, és maga a Költő ünnepli a költő nagyságát és fontosságát... Nemcsak az kívánja, hogy mások térdreboruljanak előtte, térdrehull ön maga előtt. Az ilyen emberre nem azt kell mondanunk hogy... túl sok terhet vett a vállára? Mert nemcsak hogy hisz a poézis erejében, hanem „edzi magát” erre a hitre, nemcsak hogy feláldozza magát másoknak, hanem másokat is arra kényszerít, hogy egyenek a mennyei manából. És az ilyen „hermetikusan zárt” lelkiállapotban ugyan hol keletkezhet rés, hogy betörjön rajta az élet? S ne hogy azt higgyék, hogy itt csak „harmadosztályú” dalnokosckákról szölok — nem, mindez vonatkozik a legnépszerűbb, legjobb költőkre!

Ez a valóság iránti tehetetlenség teszi elviselhetetlenné a költő stílusát és magatartását. Az ember, aki menekül a valóság elől, már nem talál sehol sem támaszt, és az „esetlegesség” a véletlen játékszere lesz. Abban a pillanatban, amikor a költők elvesztették szemük elől a konkrét embert, és tekintetüket az absztrakt Poézisra irányították,

semmi sem állíthatta meg őket többé a lejtőn, amely az abszurdumok szakadékába viszi őket. Minden önmagától nőtt ki öbennük. Metaforáik, megfosztva a fellépő-kengyeltől, öncélúakká váltak, és úgy elhatalmasodtak, hogy nincs is más a versekben, mint metafora. A nyelv — rituálissá lett. Ő, azok a „rózsák” és „árnyak” és „vágyak” és „fájdalom”, amelyeknek valaha megvolt a frissességük, elevenségük, üres szólamokká lettek. Ugyan ez vonatkozik a modernebb „szemaforokra”, a „spirálisra” és a többi kifejezésre. A nyelv ilyen szűkülése a stílus szűkülésétől kísérvé oda vezetett, hogy a versek ma már nem mások, mint öncélú „élmények” egy szigorú és szófukar szótár kombinációjában. Minél szűkebb lett a Szűkítés, a vértelen szépség, egyre Szébb lett; a Mélység egyre Mélyebb, a Nemesség egyre Nemesebb, a Tisztaság egyre Tisztább. És a vers egyre kondenzálódott (azokhoz az őserdőkhez hasonlít, amelyben csak néhány kutató ismeri a járását). Aztán a poéták elkezdték a kísérleteiket a „titokzatosság” irányába — ez az unalmas orgia sem tudja azonban lefelé való útjában megállítani a verset. Mert itt nem emberi alkotórőről, hanem szertartásról van szó, amely oltár előtt folyik. S tíz vers közül legalább egy a Költői Szó Hatalmának dicsőségét vagy a Költő gloriifikációját zengi.

Megengedem, hogy ezek a beteges tünetek nem csak a költőket jellemzik. Ez a vallásos magatartás a prózát is kilkezdte, azt is pusztítja. Vegyük csak „Vergilius halálát” Broch-tól vagy az Ulissest vagy Franz Kafkát néhány művét, és mindjárt fogalmunk lesz arról, hogy „különösségük” vagy „nagyságuk” milyen üres dolgok megvalósítása... mindenki tudja ezekről a művekről, hogy „kivételesen nagyok”, azonban távoliak hozzáférhetetlenek, hidegek... miután térdelve írták meg őket, nem az olvasóra, hanem a Művészetre vagy más absztrakcióra gondolva! Ez a próza ugyanabban a szellemben született, mint amely a költőkben él és lobog.”

Ez a világ — írja később Gombrowicz —, pontosabban világocska, semmiben sem különbözik a hermetikus és speciális világoktól: a sakkozók is azt hiszik, hogy a sakka a csúcsa az emberi alkotórőnek, megvan a maguk hierarchiája. Capablankáról ugyanazzal az istenfélelemmel beszélnek, mint a köl-

tők Mallarméről, és egyik a másikat biztosítja a maga jelentőségéről a felismerésekben. A sakkozók azonban nem törekszenek olyan univerzális szerepre, és azt, amit — nehezen bár, de — megbocsáthatunk a sakkozóknak, a költőknek semmiképpen nem bocsáthatjuk meg. Következménye aztán a már említett „kívülállás”; még az átlagos költők is valamely apokaliptikus lendülettel papolnak és jelentéktelen problémák gyilkosan komoly jelentőséget nyernek nálunk. Ez történik, ha a céhszellem legyőzi az univerzális szellemet!

A másik, a nem kevésbé kompromittáló tény — a költők száma. Mindahhoz, amit eddig a költészetben „feleslegesnek” jelöltünk meg, hozzá kell adni a zsenik túl nagy számát. Ezek az ultrademokratikus számok belülről döntögetik a gógós költői tornyot: valóban érdekes, ha, mondjuk, valami kongresszusuk megjelennek: a kivételes lények milyen nagy csoportja, valóban! Persze, az a művészt, amely légüres térben növekszik, ideális terep éppen azok számára, akiknek az üres individualizmus üres kielési forma ezeken a miniatűr lelki-farmokon! Nem is beszélve azokról a kritikákról, cikkekről, aforizmákról, tanulmányokról, amelyek valóban mulatságosak, és a versekkel meg a költőkkel kapcsolatban a napokban megjelennek. Nem más ez, mint a csöbörből-vödörbe való átöntögetés... ugyanakkor, egyidőben olyan bombasztikus és olyan naív, olyan gyerekes ez az átöntögetés, szinte hihetetlen, hogy olyan emberek, akik tolla a kezükben tevékenykednek, nem érzik az ilyen publicisztikának céljavesztettségét, sőt fonokságát. Ezek a stiliszták eddig nem fogták föl, hogy a költészetről nem lehet és nem szabad poétikus módon tárgyalni!

Igy és ilyen hangnemben beszél tovább pamphletjében Witold Gombrowicz. Az ember kicsit belefárad, maga az író is, amikor végül — nem kis letargiával — ezekkel a sorokkal fejezi be vitairatát: „Egészen biztos, ha ők (vagyis a költők és esztétikusok) képesek lennének felfogni és átnézni ezeket az igazságokat, és levonni aztán a következtetéseket — radikálisan változtatnák meg a „dalnokságról” vallott felfogásukat. Azonban — légy nyugodt, kedves olvasó, teszi hozzá — soha semmi nem fog megváltozni a költőben. S légy nyugodt, hogy ők — kollektív erejükre való tekintettel — ők, akik

rontják egyéni szenzibilitásunkat — mindig készek lesznek az ellenállásra... a támadások ellen, még a szándék ellen is, amely azt kívánja, hogy a művészet szűnjön meg fikció és ceremónia lenni, és csak az ember és ember közötti viszonyt tükrözze.”

A felvetett problémákat, a lengyel író — sokszor meghökkenítő — gondolatmenetét érdekes lenne pontról pontra követni. A rohamot a poéták ellen ebben a formájában (amelynek részleteiben lehet mémi igazság) így csak mint érdekességet közöltem, csak annak illusztrálására, milyen kuriózumok is vannak a világban. Mert egészen furcsa és új jelenség ez: Horatius még csak a rossz költőket támadta:

*Mint azt kin ragadós düh van, vagy
[sárga betegség,
Vagy holdkórságban sínik, vagy
[rossz nyavalyában
Ugy az esztelen verskoholót el
[messze került
Minden okos.*

A lengyel író azonban az egész költészetet „esztelen verskoholásnak” minősíti, mindenkit beledob a tűzbe, aki rímes-ritmikus formában fejezi ki lelkiállapotát. Igazán nem lenne a versnek, a poézisnek, — a versben írt poézisnek, ahogy ő mondja — barátja, igazi barátja a mai világban? Valóban csak sznobok rajonganak a költeményért, mert hát... megszületett, megszületett az új, szenzibilitás nélküli ember, aki nem akar belülről érkező lelki-transzmissziókat, tünődéseket az élet értelméről, az érzésről, a vágyról, szerelemről?

Alig hiszem!

Csak úgy a befejezésnél olvasva a furcsa írást megint, néhány legutolsó mondatával polemizálva, ezt az állítást ragadom ki: „... a stiliszták eddig nem fogták fel, hogy a költészetről nem szabad és nem lehet poétikus módon tárgyalni...” Hát ezt nem tudom semmiképpen sem elfogadni, mert éppen a napokban volt előttem három verssor, Babits Mihály három verssora, visszhang egy elolvasott könyvre — egy könyvre, tele költészetel... és a reáadás is költői:

*E madarak sose szállnak
E szél csak szele a szélnek
Ez árny csak árnya az árnyak...*

Bizony, egyoldalú tanulmány helyett beszédesebb ez a három sor! Pedighát: költészetéről a költészet fegyverével

íródotit poétikus... még hozzá verses formában! És vagyok olyan bátor idézni egy egész különös ars poeticát, a mi József Attilánkét *A hetedik* című versének egyik szakaszát, amely a költőről és a költői alkotásról beszél:

*Ha költenél s van rá költség
azt a verset heten költsék:
egy ki márványból rak falut
egy ki mikor szülték aludt
egy ki eget mér és bölint
egy kit a szó nevéen szólít,
egy ki lelkét úti nyélbe,*

*egy ki patkányt boncol élve —
kettő vitéz és tudós négy...
a hetedik te magad légy.*

Hogy szertartással készült ez a vers vagy sem, azt nem tudom... hogy pontosan követhető-e, még azt sem tudom... s nekem mégis ez az alig követhető vers hozta közelebb a költői alkotás lényegét! Sokkal közelebb például, mint... Witold Gombrowicz hosszú, nagyon hosszú, donkijhoti tanulmánya.

